

УДК 37.013

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11\(16\)-58-66](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-58-66)

Дюжикова Тетяна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри хімії та хімічної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, <https://orcid.org/0000-0002-8163-3816>

Бальоха Альона Сергіївна, доктор філософії, старша викладачка кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти, Херсонський державний університет, 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27, <https://orcid.org/0000-0003-4256-5758>

Чепелюк Анна Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спортивних дисциплін і туризму, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, 82100, <https://orcid.org/0000-0001-7447-8478>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розкриті особливості організації освітнього процесу у ЗВО за сучасних умов, спричинених війною. Визначено, що організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Організація освітнього процесу під час воєнного стану у ЗВО переважно передбачає дистанційне навчання. Виявлено, що організація дистанційного навчання залежить від багатьох факторів, таких як наявність матеріально-технічної бази, ергономічні можливості, соціально-психологічні аспекти, безпека для викладачів та студентів та деталі діяльності кожного ЗВО в умовах воєнного стану. Визначено, що керівник ЗВО повинен довести до відома, що створення безпечного середовища для здобувачів вищої освіти та всього персоналу ЗВО є його персональною відповідальністю. Основою організації освітнього процесу у ЗВО, зокрема і у ЗВО хімічного спрямування, у період воєнного стану в Україні є стратегія використання електронних дистанційних форм взаємодії студентів і викладачів. З'ясовано, що основними завданнями для адміністрації ЗВО є забезпечення безпеки та захисту здобувачів вищої освіти, викладачів і персоналу в надзвичайних ситуаціях і військових діях, а також створення ефективних курсів безперервної освіти. В умовах воєнного стану важливо структурувати освітній процес, щоб вирішувати ключові проблеми війни, такі як мобільність студентів, ненадійна

мережа Інтернет, проблеми з використанням обладнання та технологій. Сьогодні у більшості ЗВО, зокрема і ЗВО хімічного спрямування, для організації освітнього процесу в умовах війни використовується дистанційна платформа Moodle. Поряд із цією платформою активно застосовується також система відеоконференцій Zoom. Особливістю платформи Moodle є те, що вона для всіх студентів і викладачів передбачає створення особистих кабінетів. Також активно використовується платформа Classroom. Обмін інформацією між викладачами та студентами активно проходить за допомогою електронних пошт, платформи Viber тощо. Встановлено, що сьогодні організація освітнього процесу у ЗВО зазвичай відбувається у дистанційному режимі, то важливим є залучення здобувачів вищої освіти до використання засобів рухової активності в період війни.

Ключові слова: освітній процес, організація, навчання, ЗВО, ЗВО хімічного спрямування, дистанційне навчання, дистанційна платформа, засоби рухової активності, війна.

Diuzhykova Tetiana Mykolaivna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Chemistry and Chemical Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, 59, Naukovoho mistechka Str., Zaporizhzhia, 69000, <https://orcid.org/0000-0002-8163-3816>

Balokha Alona Sergiivna, PhD, Lecturer of the Department of Theory and Method of Pre-School and Primary Education, Kherson State University, 27, University Str., Kherson, 73000, <https://orcid.org/0000-0003-4256-5758>

Chepelyuk Anna Viktorivna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Sports Disciplines and Tourism, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivana Franka Str., Drohobych, Lviv Region, 82100, <https://orcid.org/0000-0001-7447-8478>

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN ZVO IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. The article reveals the peculiarities of the organization of the educational process in higher education institutions under modern conditions caused by the war. It was determined that the organization of the educational process depends on the security situation in each settlement. The organization of the educational process during martial law in higher education institutions mainly involves distance learning. It was found that the organization of distance learning depends on many factors, such as the availability of material and technical base, ergonomic capabilities, social and psychological aspects, safety for teachers and students, and details of the activities of each higher education institution under

martial law. It was determined that the head of the higher education institution should make it known that the creation of a safe environment for students of higher education and the entire staff of the higher education institution is his personal responsibility. The basis of the organization of the educational process in higher education institutions, in particular in chemical higher education institutions, during the period of martial law in Ukraine is the strategy of using electronic remote forms of interaction between students and teachers. It was found that the main tasks for the administration of higher education institutions are to ensure the safety and protection of students of higher education, teachers and staff in emergency situations and military operations, as well as the creation of effective continuing education courses. Under martial law, it is important to structure the educational process to address key issues of war, such as student mobility, unreliable Internet, and equipment and technology issues. Today, most higher education institutions, including chemical higher education institutions, use the Moodle remote platform to organize the educational process in wartime conditions. Along with this platform, the Zoom video conferencing system is also actively used. A feature of the Moodle platform is that it provides for the creation of personal offices for all students and teachers. The Classroom platform is also actively used. The exchange of information between teachers and students takes place actively using e-mails, the Viber platform, etc. It has been established that today the organization of the educational process in higher education institutions usually takes place in a remote mode, so it is important to involve students of higher education in the use of means of motor activity during the war.

Key words: educational process, organization, training, higher education, higher education of chemical direction, distance learning, distance platform, means of mobile activity, war.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне військове вторгнення ворога на територію України. За цих обставин освітній процес в Україні докорінно змінився. Війна завжди має серйозні негативні наслідки для всіх сфер діяльності, включно з освітою. Артилерійський обстріл російсько-окупаційних військ знищив та продовжує нищити численні навчальні заклади. Тому сьогодні в деяких регіонах освітній процес, зокрема у ЗВО, навіть не зміг відновитися. У зоні бойових дій сотні тисяч людей, серед яких велика кількість викладачів та студентів, були змушені покинути свої домівки. Зазначимо, що відновленню освітнього процесу передує кілька факторів. Зокрема, важливо, щоб не було загрози безпеці слухачів навчального закладу, а також їх життя і здоров'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематичні засади організації освітнього процесу у ЗВО в умовах війни вивчали та продовжують вивчати Ю. Адамів, М. Горіховський, Х. Дзюбинська, І. Діордіца, С. Журавльов, В. Михайленко, О. Мохунько, В. Оганесян, Т. Ревка, Н. Родінова, О. Удалова, М. Червоній та інші.

Проте, зауважимо, що питання організації освітнього процесу у ЗВО в умовах війни потребують більш ґрунтовного вивчення.

Метою статті є розкриття особливостей організації освітнього процесу у ЗВО за сучасних умов, спричинених війною.

Виклад основного матеріалу. Організація освітнього процесу під час воєнного стану у ЗВО переважно передбачає дистанційне навчання (або у змішаному форматі, де це можливо). Водночас організація дистанційного навчання має свої особливості, пов'язані із запровадженням в Україні воєнного стану. Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Тиждень, день тижня, структура і тривалість занять і перерв, організаційна форма освітнього процесу визначаються вченою радою ЗВО в межах часу, передбаченого освітньою програмою (відповідно до обсягу), навчального навантаження та врахування вікових особливостей, освіти, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку здобувачів вищої освіти.

Організація онлайн-навчання залежить від багатьох факторів, таких як наявність матеріально-технічної бази, ергономічні можливості, соціально-психологічні аспекти, безпека для викладачів та студентів та деталі діяльності кожного ЗВО в умовах воєнного стану.

Доцільно відзначити, що основні особливості організації освітнього процесу в умовах війни регламентуються положеннями Наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 [1]. Так, керівники ЗВО повинні:

- вживати заходів щодо охорони учасників освітнього процесу, персоналу та майна ЗВО;
- у разі необхідності сприяти евакуації учасників освітнього процесу та персоналу у безпечне місце;
- готувати інформацію про ЗВО, які знаходяться не в зоні ведення бойових дій або в безпосередній близькості, можливості та вже виконані роботи, зокрема про:
  - 1) приймання та забезпечення евакуації здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, персоналу та інших працівників та членів сімей ЗВО, які потребують евакуації;
  - 2) існуючі можливості ЗВО (переважно електронні: навчальна платформа, система LMS, апаратний комплекс, серверна потужність тощо), які полегшують процес навчання як самостійних, так і евакуйованих учасників освітнього процесу у змішаному (існуванні) чи дистанційному режимі навчання;
  - 3) проведення електронної реєстрації заявок учасників освітнього процесу та персоналу ЗВО, які можуть бути евакуйовані;
  - 4) розміщення керівництва інших ЗВО, які цього потребують, та забезпечувати спільне управління освітнім процесом;

5) аналізування того, які навчальні програми, спеціалізації та галузі знань можна поєднати в різних навчальних курсах ЗВО;

б) забезпечення роботи адміністрації евакуйованих ЗВО щодо організації навчальних курсів у такому форматі;

– забезпечувати спеціальні умови навчання (визначення індивідуальних планів навчання, відпустки тощо);

– планувати процес конфігурації ЗВО для врахування поточних змін.

Керівник ЗВО повинен довести до відома, що створення безпечного середовища для здобувачів вищої освіти та всього персоналу ЗВО є його персональною відповідальністю. Під час налаштування курсу в режимі присутності або змішаному режимі необхідно переконатися, що курс переривається, якщо активується сигнал «Повітряна тривога» або інший попереджувальний сигнал. Особи, які беруть участь у навчанні, повинні бути впорядковано переміщені на об'єкт цивільної оборони та залишатися там до зняття тривоги. Навчальний курс можна завершити із настанням сигналу «Повітряна тривога», а після зняття тривоги учасник може повернутися до приміщення навчального закладу, щоб розглянути будь-які необхідні зміни та продовжити процес навчання [2].

Основними завданнями для адміністрації ЗВО є забезпечення безпеки та захисту здобувачів вищої освіти, викладачів і персоналу в надзвичайних ситуаціях і військових діях, а також створення ефективних курсів безперервної освіти. Для продовження носвітнього процесу в умовах воєнного часу немає єдиної правильної рекомендації. Це вимагає застосування комплексу заходів і методів, які керівництво може розглянути та модифікувати втілення відповідно до конкретної ситуації. Навчальні заняття проводяться практично щодня. Для ефективної роботи закладу необхідно вже сьогодні підготуватися до розробки плану виховання та плану навчання з урахуванням усіх аспектів турботи про життя та здоров'я людей. Деякі заходи безпеки, такі як надзвичайні заходи або заходи безпеки уЗВО, повинні бути підготовлені заздалегідь [3].

Основою організації освітнього процесу у ЗВО у період воєнного стану в Україні є стратегія використання електронних дистанційних форм взаємодії студентів і викладачів. Для підтримки ефективності онлайн-навчання необхідно відповідати наступним критеріям [4]:

– навчальна програма має бути справді структурованою і має бути навчально-методичний матеріал, який її регламентує;

– необхідно зберегти логіку та послідовність етапів опрацювання навчального матеріалу; у той час як дистанційне навчання дозволяє певний ступінь автономії та самоорганізації у навчанні студентів, дотримання чіткого графіку виконання здобувачами вищої освіти може підтримувати навчальний план на високому рівні ефективності;

– слід використовувати лише ефективні, налагоджені та перевірені системи взаємодії між викладачами та студентами, ресурси електронного навчального плану та дистанційних технологій протягом усього періоду вивчення навчального матеріалу;

– підтримання високої якості навчальних матеріалів і їх актуальності може стати основою для набуття студентами професійних навичок і подальшого розвитку їх індивідуального творчого потенціалу;

– застосування системи контролю та моніторингу результатів навчальної діяльності студентів, адаптованої до умов дистанційності; контроль є одним із основних мотивів системи, що стимулює ефективну роботу здобувачів знань, тому недосконалість інструментарію може значно знизити ефективність навчального процесу в умовах воєнного стану.

Онлайн-навчання – це виснажливий процес, тому потрібно робити багато перерв між сесіями, чергувати синхронне та асинхронне навчання, змінювати типи роботи та іноді знижувати очікування. Пауза повинна дозволити учасникам освітнього процесу розслабитися, вимкнувши відео та відійшовши від екрану. Якщо здобувач освіти відсутній на занятті, він або вона повинні мати можливість ефективно відвідати наступний урок. Для цього потрібно записати синхронну сесію, яку можна прослухати або переглянути у зручний час. Інтерактивні та мотиваційні заняття повинні включати різні види роботи, під час яких учасники тренінгу не лише слухають презентації основного матеріалу, а й виконують реальну роботу індивідуально та в групах з обмеженням за часом або без нього.

Асинхронний навчальний курс повинен включати певну кількість навчального матеріалу, з яким аудиторія повинна ознайомитися, але не надто багато. Також варто звернути увагу на якісні, в той же час структуровані матеріали. Рекомендується враховувати кількість часу, протягом якого учасники освітнього процесу можуть ефективно взаємодіяти [5].

В умовах воєнного стану важливо структурувати освітній процес, щоб вирішувати ключові проблеми війни, такі як мобільність студентів, ненадійна мережа Інтернет, проблеми з використанням обладнання та технологій. Такі труднощі пов'язані з розвитком інформаційного освітнього середовища ЗВО та готовністю викладачів використовувати освітні технології в онлайн-процесі навчання. Це відсутність мережі Інтернет, відсутність комп'ютерів, велике навантаження на освітні ресурси, брак кваліфікованих кадрів і ресурсів, відсутність самодисципліни, труднощі з перевіркою знань [6].

Сьогодні викладачам, які вже мають досвід роботи з цифровими технологіями, не важко записувати лекції та робити їх доступними для обмеженої аудиторії. Для цього можна використовувати платформу YouTube. Ці завдання можуть суттєво скоротити трудовитрати викладачів, оскільки онлайн-конференції можуть стати двосторонньою формою спілкування з досліджуваних тем, оскільки рецензування лекційного матеріалу студенти

можуть виконувати самостійно. Таке навчання буде не тільки корисним під час війни, а й буде продуктивнішим для студентів, які отримують більше практичних знань через онлайн-зустрічі з викладачами. Цікавою та інноваційною можливістю є можливість поєднання запису відеоуроків із використанням інфографічних матеріалів, щоб зробити навчання більш наочним, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу.

За відсутністю єдиної платформи для організації дистанційного навчання в окремих ЗВО, зокрема ЗВО хімічного спрямування, викладачі використовували різні платформи для навчання, тому студенти часто є дезорієнтовані і «губляться», переходячи з однієї платформи на іншу. Серйозною перешкодою ефективної організації дистанційного навчання є проблема технічного забезпечення.

Сьогодні у більшості ЗВО, зокрема і в ЗВО хімічного спрямування, для організації освітнього процесу в умовах війни використовуються дистанційна платформа Moodle. Поряд із цією платформою активно застосовується також система відеоконференцій Zoom. Особливістю платформи Moodle є те, що вона для всіх студентів і викладачів передбачає створення особистих кабінетів. Також активно використовується платформа Classroom. Обмін інформацією між викладачами та студентами активно проходить за допомогою електронних пошт, платформи Viber тощо.

Дистанційна освіта дозволила більшості студентів повернутися до більш-менш нормального життя, наповненого емоціями, почуттями, турботами та рутинною, за якою всі сумували. Протягом цього часу кожен студент розмірковував над власною реальністю. Це пов'язано з недостатнім перетворенням енергії, яке необхідно компенсувати фізичним навантаженням. Механізм захисної дії важких фізичних навантажень закладений у генетичному коді організму людини. Рухова діяльність регулює обмінні процеси в організмі, фізичний стан кісток, м'язів, серцево-судинної системи. Працюючі м'язи сприяють підтримці оптимального тону центральної нервової системи, функціонального стану опорно-рухового апарату та руху венозної крові. Спеціально організована рухова система покращує роботу всіх життєво важливих органів, а також роботу самих м'язів. Цей ефект реалізується шляхом переведення рефлексу від м'язів до внутрішніх органів. Оскільки він впливає на формування кісткової маси, він є ефективним засобом профілактики остеопорозу, системного захворювання кісткової системи. Механічна стимуляція кісткової тканини і фізичне напруження скелетних м'язів є одними з основних факторів, що визначають структуру кісток. Фізична активність посилює ці стимули та зменшує ймовірність деформації кісток. Позитивний вплив спеціально організованої рухової діяльності на здоров'я характеризується також тим, що при повторних фізичних навантаженнях рухова система стає міцнішою і надійнішою. Результатом є повноцінний м'язовий корсет для формування та підтримки правильної

постава. Залучення здобувачів вищої освіти до рухових якостей має на меті дві складові. По-перше, це відволікти психічне напруження у воєнній обстановці, по-друге, підвищити працездатність здобувачі освіти за допомогою спеціально організованої моторики [7].

З огляду на зазначене вище, та враховуючи те, що сьогодні організація освітнього процесу у ЗВО зазвичай відбувається у дистанційному режимі, то важливим є залучення здобувачів вищої освіти до використання засобів рухової активності в період війни.

Висновки. В умовах сьогодення навчання в нашій країні відбувається дистанційно, але викладачі, які проводять дистанційне навчання, часто стикаються з проблемами мережі Інтернет та браком обладнання. Також поширеною проблемою є відсутність належних умов для проведення навчання. Знову ж таки, має сенс виділити такі питання, як періодичні авіаудари та військові дії, які унеможливають належну та безпечну організацію освітнього процесу у навчальних закладах, а особливо у ЗВО. Одним із найважливіших освітніх завдань ЗВО сьогодні є не лише продовження навчання здобувачів вищої освіти, а й професійне опікування молоддю, яка в умовах російської агресії не змогла продовжити навчання у ЗВО.

Література:

1. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: Наказ МОН України від 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22/sp:max50:nav7:font2#Text>
2. Особливості організації 2022/23 навчального року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>
3. Горіховський М., Оганесян В. Використання різних видів навчання студентів фахової перед вищої освіти в умовах війни, теорія та практика. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 77-89.
4. Адамів Ю. О. Структура дистанційного навчального курсу в середовищі MOODLE. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*: мат. III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 квітня 2019). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. С. 57-60.
5. Удалова О. Ю., Дзюбинська Х. А., Ревка Т. О. Організація освітнього процесу в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 7 (12). С. 441-449.
6. Родінова Н., Червоній М., Діордіца І. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 4 (9). С. 285-296.
7. Михайленко В. М., Журавльов С. О., Мохунько О. Д. Організація навчального процесу та підвищення працездатності студентської молоді засобами рухової активності в період війни. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти*: Матеріали XVII Міжнародної науково-методичної конференції. За заг. ред. І. І. Вржесневського. К.: НАУ, 2022. С. 64-66.

References:

1. Pro deiaiki pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakhovoi peredvysshchoi, vysshchoi osvity na chas voiennoho stanu: Nakaz MON Ukrainy vid 07.03.2022 № 235 [On some issues of organizing the work of institutions of vocational pre-university and higher education during martial law: Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 07.03.2022 No. 235]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22/sp:max50:nav7:font2#Text> [in Ukrainian].

2. Osoblyvosti orhanizatsii 2022/23 navchalnogo roku [Features of the organization of the 2022/23 academic year]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblyvosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku> [in Ukrainian].

3. Horikhovskiy, M., Ohanesian, V. (2022). Vykorystannia riznykh vydiv navchannia studentiv fakhovoi pered vyshchoi osvity v umovakh viiny, teoriia ta praktyka [The use of various types of training of students of vocational pre-higher education in the conditions of war, theory and practice]. *Ukrainskyi Pedagogichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 3, 77-89 [in Ukrainian].

4. Adamiv, Yu. O. (2019). Struktura dystantsiinoho navchalnogo kursu v seredovyskhchi MOODLE [The structure of a distance learning course in the MOODLE environment]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy: mat. III Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (m. Ternopil, 5 kvitnia 2019) – Modern information technologies and innovative teaching methods: experience, trends, perspectives: math. III International science and practice Internet Conf. (Ternopil, April 5, 2019)*. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 57-60 [in Ukrainian].

5. Udalova, O. Yu., Dziubynska, Kh. A., Revka, T. O. (2022). Orhanizatsiia osvitnoho protsesu v umovakh viiny [Organization of the educational process in the conditions of war]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 7 (12), 441-449 [in Ukrainian].

6. Rodinova, N., Chervonii, M., Diorditsa, I. (2022). Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia studentiv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of distance learning of students in the conditions of martial law]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 4 (9), 285-296 [in Ukrainian].

7. Mykhailenko, V. M., Zhuravlov, S. O., Mokhunko, O. D. (2022). Orhanizatsiia navchalnogo protsesu ta pidvyshchennia pratsezdatsnosti studentskoi molodi zasobamy rukhovoї aktyvnosti v period viiny [Organization of the educational process and increasing the working capacity of student youth by means of motor activity during the war]. *Fizychne vykhovannia v konteksti suchasnoi osvity: Materialy XVII Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii – Physical education in the context of modern education: Proceedings of the XVII International scientific and methodological conference*. Za zah. red. I. I. Vrzhesnievskoho. K.: NAU, 64-66 [in Ukrainian].